

Araştırma Makalesi

Kars yöresinde kayıt altına alınmamış mahalli oyunları müziklerinin müzikal açıdan incelenmesi¹

Doğukan Arabul² ve Cengiz Şengül³

Müzik Eğitimi Bölümü, Eğitim Fakültesi, Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş: 15 Şubat 2023

Kabul: 12 Haziran 2023

Online Yayın: 30 Haziran 2023

Anahtar Kelimeler

Analiz

Kars

Mahalli Oyunlar

Makam Dizisi

Usul

2822-3195 / © 2023 TM

Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Öz

Kars ilinde gerek çeşitli etnik grupların yaşaması gerekse de Kafkasya etkisi altında olması sebebiyle sanat ve sanatın bir dalı olan müzik açısından zengin bir kültüre sahip olmuştur. Bu bağlamda düşünüldüğünde Kars ilinde uygulanan müzik pratiklerinde Anadolu ve Kafkas ezgilerine ve icra edilen sazlarına sıkça rastlamak mümkündür. Bu araştırmada, Kars yöresinde kayıt altına alınmamış mahalli oyunların ezgilerinin derlenmesi ve derlenen eserlerin müzikal açıdan incelenmesi amaçlanmaktadır. Kars yöresinde icra edilen ve kayıt altına alınmamış toplam 22 mahalli oyun tespit edilmiştir. Eserler makam dizisi ve usul açılarından incelenmiştir. Makam dizileri incelendiğinde en fazla Uşşak ve Çargâh makam dizilerinde eserlerin olmasıyla birlikte Kürdi, Segâh ve Nikriz makam dizilerinde de eserler olduğu tespit edilmiştir. Usul açısından incelendiğinde ise en fazla 6/8'lik ve iki farklı usulü içerisinde barındıran (2/4 ve 6/8) usul yapısında eserlerin olduğu görülmüştür.

Makaleye atıf için

Arabul, D., & Şengül, C. (2023). Kars yöresinde kayıt altına alınmamış mahalli oyunları müziklerinin müzikal açıdan incelenmesi. *Türk Müziği*, 3(2), 211-219.

Giriş

Kars, ipek yolunun Kafkasların Anadolu'ya açılan bir kapısıdır. Halk oyunlarının figürlerinde Kafkas motifleri müziklerinde ise Kuzey Anadolu ve Kafkas yöresine ait motifler yer alır. Dolayısıyla Kars yöresine ait rahatlıkla Azerbaycan ve Gürcistan kültürüne ait ortak dans motiflerine ve müziklere rastlamak mümkündür. Ayrıca bu oyunlarda Karapapak-Terekeme, Azeri ve Ahıska Türklerine ait Kars yöresinde ortak kültür olduğu söylenilebilir.

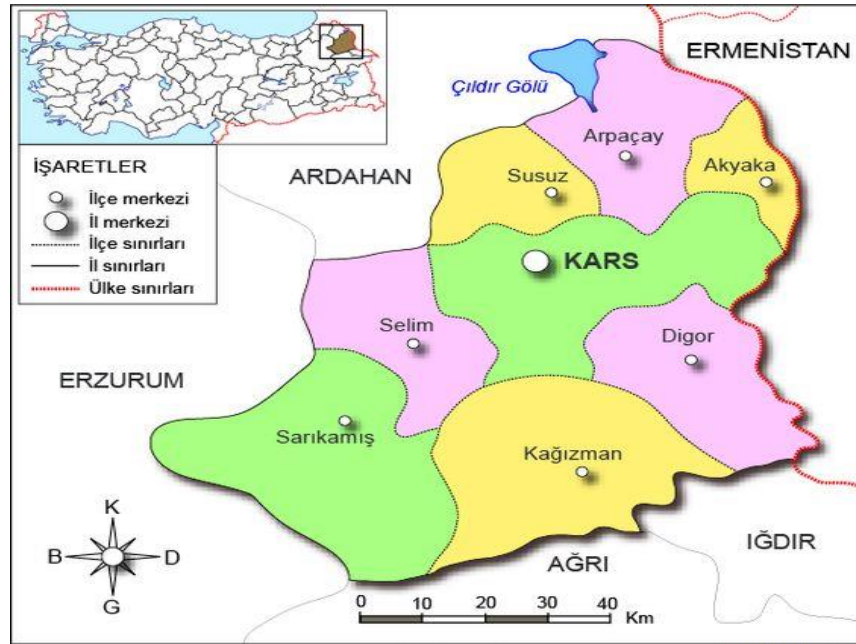
¹ Bu makale, Doç. Dr. Cengiz Şengül danışmanlığında Doğukan Arabul tarafından hazırlanan "Kars Yöresinde Kayıt Altına Alınmamış Mahalli Oyunların Ezgilerinin Derlenmesi ve Bunların Müzik Eğitiminde Kullanılabilirliği" isimli Yüksek Lisans tezinin bir bölümünden oluşturulmuştur.

² Sorumlu Yazar, Öğretmen, Bilim Uzmanı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kars, Türkiye; Kısmi zamanlı öğretici, Müzik Eğitimi Bölümü, Eğitim Fakültesi, Kafkas Üniversitesi, Kars, Türkiye E-mail: darabul36@gmail.com ORCID: 0000-0002-0343-3683

³ Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, Antalya, Türkiye. E-mail: csengul25@hotmail.com ORCID: 0000-0003-1855-6800,

Şekil 1. Günümüz Kars Şehir Merkezi (Web1).

Şekil 2. Kars İl Haritası (Web 2).

Kars müzik kültüründe Kafkas etkisinden dolayı bu bölgede Azeri müziği diye nitelendirilen ağırlıklı olarak kürdi, buselik ve segâh makam dizilerinde; nağara, tar, garmon ve akordeon gibi çalgılarla çalınıp söylenen türküler vardır. Öte yandan ilgi çeken bir diğer özellik ise düğünlerde çalınan söylenen türkülerdir. Bu yörede yaşayan insanların bir kısmı düğünlerinde akordeon, garmon ve nağara eşliğinde oyun havalarını çalıp söylerken bir kısmı ise düğünlerde davul zurna çalıp halaylar, barlar tutar (Açar & Bektaş, 2015:462).

Şekil 3. Kars Halk Oyunları Kostümü (Web 3).

Öztürkçe olan *Oyun* kavramı, dil ve ifade edilebilme açısından kullanılmakta olan uluslararası en eski kelimedir. Oyun duygu ve düşüncenin müzik eşliğinde ritmik hareketlerle, uyumlu bir biçimde oluşturduğu kompozisyonudur. Dans, raks anlamında (oyun) çok eski zamanlardan beri Türklerin hayatında önemli yeri olan bir gelenektir. Tarih süreci içerisinde belirli hareketlerin belirli anlamları ifade etmeye başladıkları görülmüştür. Örneğin; gökle, yerle, varlıkla ilgili olarak ve hatta canlı ve cansız hayvanları karakterize etmede kullanılan bir takım hareket veya hareket serileri farklı adım ve kurgu yapıları içerisinde sergilenmiştir (Ekmekçioğlu, Bekar & Kaplan, 2001: 15).

Kars, halk oyunları bakımından Bar Bölgesi'ne girmektedir. Halaylara ve hatta semahlara da bazı ilçe ve köylerde rastlanır. Oyunlar genellikle karşılıklı biçimde oynanır. Köylerde toplu bar, il ve ilçelerde tek oyunlar oynanmaktadır. Kars Kafkas bölgesi olduğundan dolayı oyunlarında sert mizaçlar vardır. Yiğitliği, atılganlığı ve kadınlara ise ağırbaşlılığı canlandırır. Mahalli oyunlar ise bir topluluğun önemli günlerini (düğün, asker geces, gurbet, savaş gibi) simgeleyen, içerisinde bu önemli günleri ve önemli anları hissettiren bir veya birden çok kişinin katılımıyla sergilenen ve yörenin danslarıyla özdeşleşen müziklerin birleşmesiyle oynanan oyunlardır.

Karsta yöresel halk oyunları çoğunlukla “Bar” düzenin de, “Kafkas” oyunları ferdi sololar şeklinde oynanmaktadır. Bar oyunları el ele tutularak daire formunda düz sıra halinde oynanmaktadır. Davul-Zurna eşliğinde oynandığı gibi akordeon, koltuk davulu, bağlama, tulum ve klarnet eşliğinde de oynanmaktadır. Oyunlar ağır bir tempoyla başlar ve bar sağa doğru hareket eder sonra gittikçe hızlanan oyuncular ani ters dönüşler, zigzaglar, sıçramalar veya çökmeler yaparak oyunu sonlandırırlar (Aydın, 2014: 249).

Araştırmanın Amacı ve Problemi

TRT repertuarında Kars iline ait kayıtlı sözlü 109 ve sözsüz 13 eser olmak üzere toplam 122 eser bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde TRT repertuarında kayıtlı olmayan Kars yöresine ait mahalli 22 oyun ezgisi tespit edilmiştir. Bu araştırmanın amacı; Kars yöresinde kayıt altına alınmamış mahalli oyun ezgilerini inceleyerek ve derleyerek oyun havaları (sözsüz eserler) repertuarına kazandırılması ve eğitim müziği açısından incelenmesidir. Bu araştırmanın problem cümlesini “Kayıt altına alınmamış Kars yöresinden derlenen eserlerin analizi ve bu sözsüz mahalli oyunların eğitim müziğinde kullanılabilirlik durumları nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden belgesel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın kuramsal bölümünü oluşturma adına literatür taraması yapılmıştır. “Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama

denir. Tarananlar; geçmişteki olguların anında iz bıraktığı resim, film, plak, ses ve resim kayıtları bantlar, araç – gereç, bina heykel, vb. kalıntılarla; olgular hakkında, sonradan yazılmış ve çizilmiş her türlü mektup, rapor, kitap, ansiklopedi, resmi ve özel yazı ve istatistikler, tutanak, anı yaşam öyküsü ve benzerleridir” (Akbaş, 2005: 1).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni Kars yöresinde oynanan halk oyunları, örnekleme ise Kars yöresinde oynanan 22 mahalli oyundur.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada kuramsal çerçeveyi oluşturma adına literatür taraması yapılmıştır. Kars yöresinde oynanan mahalli oyunlar tespit edilmiş ve bu oyunların TRT repertuarında bulunma durumları incelenmiştir. TRT repertuarında kayıtlı olmayan toplam 22 Kars yöresi mahalli oyunu tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada TRT repertuarında kayıtlı olmayan toplam 22 Kars mahalli oyunu makamsal açıdan incelenmiştir. Söz konusu makamsal incelemede oyunların makam dizileri ve usul yapıları incelenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırmada elde edilen bulgular ve yorumlar, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda aşağıda verilmiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular; Kayıt altına alınmamış Kars yöresine ait mahalli oyun müziklerinin analizleri nasıldır?

Tablo 1. Makam dizisi oranı

Makam Dizisi	f	%
Uşşak	15	68,3
Çargâh	4	18,2
Kürdi	1	4,5
Segâh	1	4,5
Nikriz	1	4,5
Toplam	22	100

Tablo 1 incelendiğinde Kars yöresine ait 22 mahalli oyunun makam dizileri %68,3 oranla 15 oyunun Uşşak, %18,2 oranla 4 oyunun Çargâh, %4,5 oranlarla 1'er eserin ise Kürdi, Segâh ve Nikriz makam dizilerinde olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda her makam dizisine ait örnek eser ve analizine yer verilmiştir.

Uşşak Makam Dizisi Örneği

Tablo 2. Karabet Oyunu, figürü, derleme bilgileri ve sözleri

Yöresi	Kars	Derleyen	Doğukan Arabul
Kimden Alındığı	Yunus Arabul	Notaya Alan	Doğukan Arabul
<i>Süresi: ♩ = 120</i> <i>Hoplatma Bölümü</i> <i>Süresi: ♩ = 140</i> 			

Karabet isimli oyunun müziği Uşşak makam dizisindedir. Eserin karar sesi La (dügâh) perdesidir. Güçlüsü Re (neva) perdesidir. Donanımda Si^b ses değiştirici işaret bulunmaktadır. Eserde yeden perdesi kullanılmamıştır. Eser 2/4'lük ve 6/8'lik şekilde ana usuldedir.

Karabet isimli eser genelde kadın ve erkekli kalabalık gruplarla oynanır. Bu eseri oynayan grup yukarda yer alan ilk bölümü 3-4 kez döndükten sonra giderek metronom hızlandırılır. Daha sonra 6/8'lik usul kalıbına geçtikten sonra isteğe bağlı olarak 7-8 kez döndükten sonra oyun bitirilir. Bu eser daha çok Kars'ın Cumhuriyet ve Kümbetli (Ladikars) köyünde oynanmakla birlikte nadirde olsa diğer ilçe ve köylerde de oynandığı görülmektedir.

Çargâh Makam Dizisi Örneği

Tablo 3. Hoş Bilezik Oyunu, figürü, derleme bilgileri ve sözleri

Yöresi	Kars	Derleyen	Doğukan Arabul
Kimden Alındığı	Ahmet Söğüt	Notaya Alan	Doğukan Arabul
<i>Süresi:</i> ♩. = 120 			

Hoş Bilezik isimli oyunun müziği Çargâh makam dizisindedir. Eserin karar sesi Do (çargâh) perdesidir. Güçlüsü Mi (hüseyni) perdesidir. Donanımda ses değiştirici işaret bulunmamaktadır. Eserde yeden kullanılmamıştır. Eser 6/8'lik şekilde ana usuldedir.

Hoş Bilezik isimli eser genellikle kadın ve erkek olmak üzere kalabalık gruplarla oynanır. Bu eseri oynayan grup 6/8'lik tempoda 7-8 veya 8-10 kez döndükten sonra oyun bitirilir.

Kürdi Makam Dizisi Örneği

Tablo 4. Gaççike (Gaçike) Oyunu, figürü, derleme bilgileri ve sözleri

Yöresi	Kars	Derleyen	Doğukan Arabul
Kimden Alındığı	Yunus Arabul	Notaya Alan	Doğukan Arabul
<i>Süresi: ♩=120</i> <i>Hoplatma Bölümü</i> <i>Süresi: ♩=140</i> 			

Gaççike (Gaçike) isimli oyunun müziği Kürdi makam dizisindedir. Eserin karar sesi La (dügâh) perdesidir. Güçlüsü Mi (hüseyni) perdesidir. Donanımda Si bemol ses değiştirici işaret bulunmaktadır. Eserde yeden Sol (rast) perdesi bulunmaktadır. Eser 2/4'lük ve 6/8'lik şekilde ana usuldedir.

Gaççike (Gaçike) isimli eser genellikle 2 veya 3 kişiyle oynanmakla birlikte kalabalık grup halinde de oynandığı görülür. Bu eseri oynayan grup yukarda yer alan ilk bölümü 6-7 kez döndükten sonra yavaş yavaş metronom hızlandırılır. Daha sonra 6/8'lik usule geçilir ve 2-3 kez bu bölüm oynandıktan sonra bitirilir.

Segâh Makam Dizisi Örneği

Tablo 5. Arpaçayı Aşdı Daşdı Oyunu, figürü, derleme bilgileri ve sözleri

Yöresi	Kars-Arpa Çayı	Derleyen	Doğukan Arabul
Kimden Alındığı	Çetin Erginay	Notaya Alan	Doğukan Arabul
<i>Süresi:</i> ♩ = 120 Arpaçayı aşdı daşdı Sel Saramı aldı kaşdı Apardı seller Saramı Bir ucu boylu balamı Arpaçayı derin olmaz Akar sular serin olmaz Apardı seller Saramı Bir ucu boylu balamı Gedin deyim Han Çobana Gelmesin bu el Mugan'a Apardı seller Saramı Bir ucu boylu balamı Adabalar gelir goşa Men kurbanı gelem gaşa Apardı seller Saramı Bir ucu boylu balamı			

Arpaçayı Aşdı Daşdı isimli oyunun müziği Segâh makam dizisindedir. Eserin karar sesi Si (segâh) perdesidir. Güçlüsü Re (neva) perdesidir. Donanımda Fa diyez ses değiştirici işaret bulunmaktadır. Eserde yeden kullanılmamıştır. Eser 6/8'lik şekilde ana usuldedir.

Arpaçayı Aşdı Daşdı isimli eser genelde kadın ve erkekli tek oynanır. Eser icra edildiği sırada oyunu oynayanların her biri tek tek oyun alanına çıkarak 6/8'lik usul kalıbında Kars ağızıyla "Tek Oyun" diye adlandırılan oyunu oynamaya başlar. Aynı metronom süresinde oyun bitirilir.

Nikriz Makam Dizisi Örneği

Tablo 6. Sarı Köynek Oyunu, figürü, derleme bilgileri ve sözleri

Yöresi	Kars-Azerbaycan	Derleyen	Doğukan Arabul
Kimden Alındığı	Metehan Erben	Notaya Alan	Doğukan Arabul
<i>Süresi:</i> ♩ = 120 			

Tablo 6’da görüldüğü gibi eser Nikriz Makamı Dizisindedir. Karar sesi Sol (rast) perdesidir. Güçlüsü: Re (neva) ve Si (buselik) perdesidir. Yeden 1. aralıktaki bakiye diyezli fa Irak perdesidir. Tam karar sırasında yedenin önemi büyüktür. Eser 6/8’lik usul kalıbındadır. Eser Do (çargâh) perdesine göçürülmüştür.

Sarı Köynek isimli eser genelde kadın ve erkekli tek oynanır. Eser icra edildiği sırada oyunu oynayanların her biri tek tek oyun alanına çıkarak 6/8’lik usul kalıbında Kars ağızıyla “Tek Oyun” diye adlandırılan oyunu oynamaya başlar. Aynı metronom süresinde oyun bitirilir.

Tablo 7. Usul Oranı

Usul	f	%
6/8	8	36,4
2/4 ve 6/8	5	22,7
4/4 ve 6/8	2	9,1
12/8	2	9,1
2/4	2	9,1
10/8	2	9,1
9/8	1	4,5
Toplam	22	100

Tablo 7 incelendiğinde Kars yöresine ait 22 mahalli oyunun usulü %36,4 oranla 8 oyunun 6/8 usulde, %22,7 oranla 5 oyunun 2/4 ve 6/8 usulde, %9,1 oranla 2 oyunun 4/4 ve 6/8 usulde, %9,1 oranla 2 oyunun 12/8 usulde, %9,1 oranla 2 oyunun 2/4 usulde ve %4,5 oranla 1 eserin ise 9/8 usulde olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Kars yöresinde oynanan ve kayıt altına alınmamış 22 mahalli oyunun müzikleri incelenmiştir. İncelenen eserler makam dizileri bakımından en fazla 15 eserle Uşşak makam dizisinde olduğu; bunların dışında 4 eserle Çargâh makam dizisinde olduğu ve 1’er eserle Kürdi, Segâh ve Nikriz makam dizilerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eserler usul açısından incelendiğinde en fazla 8 eserle 6/8’lik usulde olduğu, 2’şer eserle 12/8, 2/4 ve 10/8’lik usullerde olduğu, 1 eserin ise 9/8’lik usulde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Usul analizine yönelik elde edilen bir diğer sonuç ise eserlerde çoklu usulün kullanılmasıdır. 5 eserde 2/4 ve 6/8’lik usullerin bir arada kullanıldığı, 2 eserde ise 4/4 ve 6/8’lik usullerin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özgeçmiş

Doğukan Arabul 1992’de Kars’ta doğdu. İlkokulu Cumhuriyet İlköğretim okulunda, Ortaokulu Atatürk İlköğretim Okulunda, Liseyi Gülahmet Aytemiz Anadolu Güzel Sanatlar Lisesinde tamamladı. 2010 yılında Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümünü kazandı. 2014 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisansı kazandı. Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Geleneksel Türk Müziği Bölümü Türk Sanat Müziği Anasanat Dalı’nı da Türk Müziği Keman Dersleri ve diğer dersleri, Müzik Bölümü Yaylı Çalgılar Anasanat Dalı’nı da Batı Müziği Keman derslerini halen yürütmektedir.

Prof.Dr. **Cengiz Şengül** 1972 yılında Türkiye’nin Erzurum ilinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum’da tamamladı. 1992 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü’nde başladığı lisans eğitimini 1996 yılında tamamladı. 1997 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü’ne Araştırma Görevlisi olarak girdi. 1999 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrenimine başlayarak 2001 yılında tamamladı. Yine aynı yıl, aynı fakültede başladığı Doktora çalışmasını 2006 yılında bitirdi. 2006 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı’na Yrd.Doç.Dr. olarak atandı. 2011 yılında Doçent, 2016 yılında Profesör oldu. Ağustos 2017 yılı itibarı ile Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümünde görevine devam etmektedir. Bilimsel olarak 3 kitap, 9 makale ve 10 bildirisi bulunmaktadır. Lisans öğrenimi ile başlayan mesleki müzik eğitiminin yanı sıra, TRT Erzurum Radyosu ve TRT Ankara Radyosu Türk Halk Müziği Yurttan Sesler Korosu ile TRT Televizyon Müdürlüğü’nün düzenlemiş olduğu pek çok müzik programında nefesli saz sanatçısı olarak görev aldı.

Kaynakça

- Açar, Y., Bektaş, C., (2015 Mayıs), *Kars Müzik Kültüründe Kullanılan Çalgılar*, Diyarbakır: I. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresinde Sunulan Bildiri, Dicle Üniversitesi.
- Akbaş, S. (2005). *BEÖ-501 Spor Bilimleri Araştırma Yöntemleri*, (Yayımlanmamış Sunum Raporu), Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın S. (2014). *Doğu Dünyasında Geleneksel Türk Müzik Kültürü*, Kars: Uluslararası Müzik Sempozyumunda Sunulan Bildiri, Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı.
- Ekmekçioglu İ, Bekar C, Kaplan M. (2001). *Türk Halk Oyunları* (1. Baskı), İstanbul, Esin Yayın Evi.

Web Siteleri

- Web1. <https://kars.ktb.gov.tr/TR-206237/serhat-sehri-kars39a-gelince-yapmadan-donme.html>
- Web2. https://tr.pinterest.com/pin/629941066623378664/?amp_client_id=CLIENT_ID%28_%29&mweb_unauth_id=%7B%7Bdefault.session%7D%7D&_url=https%3A%2F%2Ftr.pinterest.com%2Famp%2Fpin%2F629941066623378664%2F&_expand=true
- Web 3. <https://www.gzt.com/gztmzt/zarafet-asalet-ve-kahramanligin-yuzyillik-oyunu-kafkas-2534808>

Musical analysis of unrecorded local dance music in Kars region

Abstract

Kars had always a rich culture in terms of art and music, which is a branch of music, thanks to the fact that various groups live in this city and that it is under the influence of the Caucasus as well. Considering that fact, it is quite possible frequently encounter some Anatolian and Caucasian melodies, instruments performed in the music practices in Kars. It is aimed to collect the melodies of unrecorded local dances in Kars region and to analyze the compiled pieces from a musical point of view in this research. Even though performed in this region, identified number of dances not recorded yet is 22. The pieces were examined in terms of *makam* and *usul*. When examined as makam scales, it has been determined that there are pieces in the *Uşşak* and *Çargâh makam* scales, as well as in the *Kürdi*, *Segâh*, and *Nikriz makam* scales. When examined in terms of usul it is seen that mostly used ones are in the type of usul in which 6/8, 2/4, and 6/8 used together.

Keywords: Kars, Local Games, Makam Series, Procedure, Analysis